

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 344.10.02

Зеліч В. В.

Піскор Н. М.

Ужгородський національний університет

ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В ЗАКАРПАТТІ

У статті розглянуто стан інвестиційного клімату на території СЕЗ «Закарпаття». Проаналізовано динаміку залучених інвестицій, міжнародних інвестиційних програм та проектів Закарпаття та методи покращення його інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестування, інвестиційні проекти, спеціальна економічна зона.

Постановка проблеми. Затяжна економічна криза охопила всі сфери економіки. Залучення інвестицій в регіон дасть можливість подолати кризові явища та буде сприяти зростанню економіки в цілому. Основним завданням держави в цьому напрямі є створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання інвестиційної діяльності як в регіонах, так і в країні.

Інвестиційний клімат є важливою складовою системи економіки, яка має створити передумови для стабільного інвестиційного зростання шляхом активної інвестиційної діяльності. Проблема підвищення ефективності інвестиційного процесу – одна з найбільш важливих. Але в Україні інвестиційна активність внутрішніх і зарубіжних інвесторів певною мірою стримується за допомогою сформованого несприятливого інвестиційного середовища, цілої низки зовнішніх і внутрішніх чинників. Тому проблема поліпшення інвестиційної політики в Закарпатті є надзвичайно актуальною на нинішньому етапі економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню регіональних проблем формування інноваційного потенціалу та сприятливого інвестиційного клімату останнім часом присвячується багато наукових праць. Оцінення інноваційного потенціалу розвитку окремих регіонів проводиться у дослідженнях Я.П. Дроздовського [1], О.М. Сегедія [2], І.В. Андела [3], О.В. Шевченка [4] та багатьох інших науковців.

Метою статті є дослідження інвестиційного клімату Закарпатської області щодо визначення шляхів його розвитку в Україні на основі аналізу структури спеціальної економічної зони "Закарпаття", динаміки залучених до неї інвестицій, інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу: 1. Спеціальна економічна зона «Закарпаття». Розвиток ринкових відносин в Україні з кожним роком все більше посилює роль регіонів у формуванні сталих пропорцій економічного зростання. І Закарпатська область не є винятком. Запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності було здійснено з метою структурної переорієнтації окремих галузей і підприємств області на випуск конкурентоспроможної продукції, зниження непродуктивних витрат і формування на цій основі платоспроможного попиту, створення й збереження робочих місць та забезпечення соці-

ального захисту найбільш вразливих груп населення, особливо в гірських населених пунктах. Для суттєвого поліпшення інвестиційного клімату на Закарпатті в 2001 р. було створено спеціальну економічну зону, в основу діяльності якої закладено принцип розвитку в основному за допомогою власного ресурсного потенціалу.

Позитивний інвестиційний клімат, створений правильним управлінням за останні роки, робить Закарпаття ідеальним місцем для компаній, які шукають, як працювати на світовому ринку більш ефективно й прибутково. Закарпаття пропонує майбутнім інвесторам найкраще місце в Східній Європі відносно робочих навичок, конкурентних діючих цін, інфраструктури та, що найбільш важливо, повернення по інвестиціям. І це місце – спеціальна економічна зона (далі – СЕЗ) «Закарпаття» [5].

Головним чинником створення СЕЗ є її вигідне географічне положення, близькість кордонів із чотирма європейськими країнами (Румунія, Угорщина, Словаччина та Польща), а також необхідність переорієнтації промислового та сільськогосподарського виробництва Закарпаття на безвідходну переробку наявної в області сировини, випуск високорентабельної продукції, пошук дієвих шляхів підвищення рівня зайнятості населення.

Метою створення спеціальної економічної зони «Закарпаття» є залучення інвестицій, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення поставок високоякісних товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної ринкової інфраструктури [6]. Переваги СЕЗ «Закарпаття» для міжнародної промисловості, торгівлі та сфери послуг: зручне розміщення бізнесу відносно індустріально розвинених регіонів Східної та Центральної Європи; розгалужена транспортна мережа та прикордонна інфраструктура; інвестиційні стимули; удосконалена місцева мережа постачальників і субпідрядників; висококваліфікований кадровий потенціал, що володіє декількома мовами; близькі робочі зв'язки з державними вузами Закарпаття [7]. Загальний обсяг інвестицій, передбачених чинними інвестиційними проектами в СЕЗ «Закарпаття», складає 337 329,3 тис. дол. США, що становить 18,74% від загальної кошторисної вартості всіх затверджених проектів у СЕЗ України. За інвестиційними проектами передбачається, що внутрішні інвестиції будуть складати 82,8%,

а прями іноземні інвестиції (далі – ПІІ) – 17,2%. І можна сказати, що іноземного інвестора більше приваблює економіка Закарпаття в цілому, ніж преференції в СЕЗ. Слід зауважити, що з моменту введення спеціального режиму інвестування на реалізацію інвестиційних проектів було укладено 47 договорів на суму 190 млн дол. США. На сьогодні реалізовано вже близько 16% загальної суми інвестицій (див. рис. 1).

Рис. 1. Реалізація інвестиційних проектів
Джерело: побудовано авторами на основі [8]

У вищенаведеному рисунку ми бачимо, що більшість інвестицій впроваджуються у формі обладнання та сировини. Головною рушійною силою вдосконалення територіальної структури господарства області повинно бути посилення конкуренції її регіонів. Необхідно, щоб вони стали не лише сприятливим середовищем для залучення фірм на територію регіонів, а й самостійними учасниками процесу конкуренції власними ресурсами, інфраструктурою, робочою силою тощо. В умовах ринкового способу господарювання значно зростає роль місцеположення регіонів, вигідність їх розміщення щодо ринків сировини, збуту товарів чи надання послуг, робочої сили, прикордонного положення та можливості зовнішніх відносин. Отже, динаміка зростання економічних показників діяльності суб'єктів господарювання СЕЗ «Закарпаття» засвідчує їх позитивний вплив на розвиток економіки регіону та створення передумов вирішення соціальних проблем краю, дає підстави вважати цей проект доцільним.

На жаль, невиконання державою зобов'язань щодо фінансування розвитку інфраструктури СЕЗ «Закарпаття» змушує інвесторів непередбачено відволікати власні кошти на ці цілі, зменшує інвестиційну привабливість зони, а в умовах існування у світі великої кількості СЕЗ з практично однаковими режимами, спонукає їх до інвестування в інші зони.

На нашу думку, органу управління СЕЗ «Закарпаття» на підставі проведення постійного моніторингу стану виконання показників проектів, що реалізуються в СЕЗ, рекомендується оперативного впливати на їх покращення, зокрема щодо забезпечення експортної орієнтації суб'єктів господарювання, створення нових робочих місць тощо [8].

1. Динаміка і обсяги залучених іноземних інвестицій.

Для обґрунтування привабливості країни для інвестування існує велика кількість факторів, основний з яких є те, що Україна має ґрунти найвищої у світі якості (60% сільськогосподарських угідь – родючі чорноземи). Можливість розвивати інвестиційну діяльність на всій території Укра-

їни підтверджується такими факторами: сприятливі кліматичні умови; культурна спорідненість з іншими європейськими й північноамериканськими країнами; демографічний фактор, зумовлений тим, що в регіоні налічується незайняте населення працездатного віку.

Згідно з даними головного управління статистики у Закарпатській області за 1994 – I півріччя 2014 р., в Закарпатську область залучено 397,5 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) (13-те місце серед областей України), що відповідно становить 317,3 дол. США у розрахунку на одну особу (13-те місце серед регіонів України) (див. рис. 2).

Рис. 2. Динаміка обсягу залучення прямих іноземних інвестицій за I півріччя 2005–2014 рр.
Джерело: побудовано авторами на основі [8]

Розглядаючи рис. 2, у I півріччі 2014 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 8,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що на 26,7 млн дол. США, або на 75,4 % менше аналогічного періоду 2013 р.

Можна зазначити, що динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій за останні три роки різко знижується. Основними причинами таких змін є:

- валютні коливання в країні;
- нестабільна правова система, за рахунок зміни політичної влади.

У структурі прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) було залучено внески у формі рухомого й нерухомого майна, грошові внески, інвестицій за концесійними договорами та договорами про спільну інвестиційну діяльність, форми іншого вкладення капіталу. Поділ цих інвестиційних внесків у відношенні від загальної кількості подано на рис. 3.

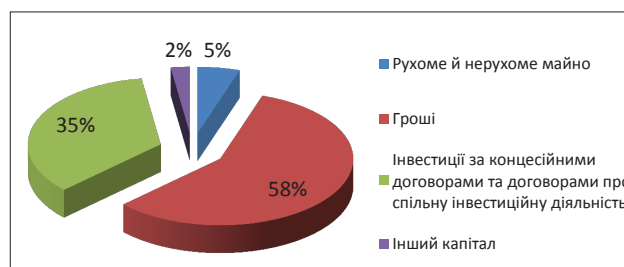

Рис. 3. Форми інвестиційних внесків
Джерело: побудовано авторами на основі [8]

В області функціонує 762 підприємства з іноземними інвестиціями. Із загальної кількості підприємств майже половина зосереджено у промисловому секторі.

Протягом I півріччя 2014 р. підприємствами з іноземними інвестиціями реалізовано промислової продукції на суму 3 773 000,0 тис. грн, що становить 77,0% загальної кількості реалізованої

промислової продукції області. В області працюють інвестори із 48 країн світу, на 10 з них припадає більше 82,0% загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

Країнами Європейського Союзу вкладено прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) загальною сумою 282,4 млн дол. США, що становить 71,0% загального обсягу. Іншими країнами світу належить 115,2 млн дол. США, або 29,0%.

На рис. 4–5 зображено найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій надійшли з: Японії – 64,6 млн дол. США, Австрії – 40,1 млн дол. США, Німеччини – 38,0 млн дол. США, Польщі – 36,9 млн дол. США, Кіпру – 36,3 млн дол. США, Сполучених Штатів Америки – 30,6 млн дол. США, Нідерландів – 25,6 млн дол. США, Угорщини – 24,3 млн дол. США, Італії – 17,6 млн дол. США, Мальти – 14,5 млн дол. США.

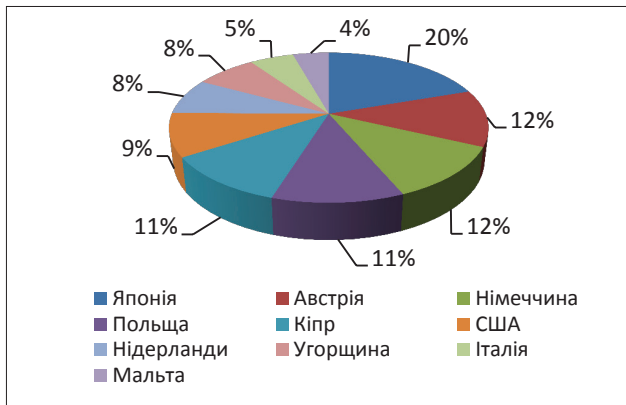

Рис. 4. Форми прямих іноземних інвестицій

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

У цілому зменшення сукупного обсягу іноземного капіталу, враховуючи курсову різницю і півріччя 2014 р., становило 40,0 млн дол. США, що на 9,1% менше обсягів інвестицій на початок року (10–11-те місця серед областей України) [9].

Рис. 5. Іноземні інвестиції (від загального обсягу залучених інвестицій)

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

Отже, проаналізувавши вищенаведені дані, можемо сказати, що найбільше залучених інвестицій спрямовано на промисловість, а найменш привабливими галузями для інвесторів є харчова промисловість та сільське господарство. Основними причинами цього є недосконалість високий рівень податків, сезонність виробництва, тривалість періоду обігу капіталу, низька рентабельність сільськогосподарського виробництва, відсутність ліквідного заставного майна, обмеженість асортименту натуральної сільськогосподарської продукції та труднощі її доставки до місць реалізації без кількісних та якісних втрат, велика залежність

від ґрунтових і погодних умов. Значні проблеми існують щодо інформаційно-консультаційного забезпечення інвестиційної діяльності. Зокрема, відсутній доступ до інформації щодо потенційних споживачів інвестицій в галузі сільського господарства на регіональному рівнях.

Під дією диспаритету цін у сільськогосподарських виробників щорічно вилучаються величезні кошти. Це зумовлює хронічний дефіцит власного оборотного капіталу, пом'якшення якого підприємства забезпечують шляхом «проїдання» основного капіталу, використовуючи амортизацію на поточні потреби. У результаті виробничий потенціал сільського господарства за роки реформ різко скоротився, матеріально-технічна база галузі перебуває у критичному стані.

На нинішньому етапі для підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства вкрай важливим є вдосконалення матеріально-технічного стану аграрного сектору економіки. Для підвищення ефективності виробництва, збільшення його обсягів та випуску конкурентоспроможної продукції необхідно оновлення складу виробничих засобів. Для відновлення зруйнованої матеріально-технічної бази галузі необхідний колосальний приплив коштів із зовнішніх джерел.

Також слід зауважити, що саме західні інвестори переважно вкладають кошти в промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, бо це дає швидкий оборот капіталу та мінімізує їх ризики.

Залучення іноземних інвестицій в економіку області дає можливість впроваджувати новітні технології, сприяти розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшувати випуск високоякісних товарів та послуг, створювати сучасну виробничу, транспортну, ринкову інфраструктуру та нові робочі місця. Після підписання економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС та початку активної співпраці з міжнародними фінансовими установами макроекономічна ситуація в державі дещо покращилась і це є позитивним сигналом для інвесторів. Крім того, низка розвинутих держав активно розглядають можливість надати Україні довгострокові кредитні ресурси за зниженими ставками. Проте ситуація на сході України змушує інвестиційний процес дещо уповільнитись [10].

2. Інвестиційні проекти. Управлінням зовнішньоекономічних зв'язків, інвестицій та транскордонного співробітництва постійно проводяться заходи щодо активної впровадження стратегічно важливих інвестиційних проектів Закарпатської області в рамках Національних проектів, що передбачають залучення іноземних інвестицій у сфері: охорони здоров'я, туризму, комунального господарства, інноваційних розробок, промисловості, транспорту, логістики та будівництва. На нашу думку, завдяки своєму унікальному географічному положенню Закарпаття повинно стати регіональним лідером в розвитку зовнішньої торгівлі так і залучення іноземних інвестицій. Ні для кого не є таємницею, що наш край є тією ланкою, яка сполучає державу з Європою та головними партнерами у зовнішньоекономічному, інвестиційному та транскордонному співробітництві області є країни – члени ЄС.

Економічне співробітництво Закарпатської області зі Словаччиною має непогані перспективи розвитку. За обсягами прямих іноземних інвестицій, що надійшли в економіку Закарпаття, Словаччина посідає 11-те місце. Сусіди інвестували в нашу економіку майже 12 млн дол. США, що становить 2,7% від загального обсягу вкладених

прямих іноземних інвестицій. Нині в країні працюють 110 підприємств з іноземним капіталом словацького походження. За видами економічної діяльності словацькі інвестиції спрямовані в основному в промисловість краю і становлять 50,2% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій.

Закарпатська область зацікавлена у залученні інвестицій в легку промисловість, машинобудування, харчову промисловість, сільське господарство та туризм, видобування корисних копалин та їх переробку [11].

Конференція проекту «Підтримка економіки Закарпатської області через розвиток та промоцію її туристичного потенціалу», який реалізується в рамках програми «Підтримка політики регіонального розвитку України», відбулася 30 жовтня 2014 р. в Ужгороді. Пріоритетними напрямками реалізації проекту є розвиток туристичної інфраструктури Закарпатської області, промоція туристичних продуктів краю та розробка ефективної регіональної політики в сфері туризму. В рамках реалізації зазначеного Проекту планується здійснити наступні заходи:

1. Прокладання туристичного шляху для людей з обмеженими фізичними можливостями.
2. Встановлення 90 дорожніх туристичних інформаційних знаків.
3. Створення електронної бази даних туристичних шляхів.
4. Створення Інтернет-платформи з промоції туризму Карпатського регіону.
5. Проведення тренінгів, туристичного фестивалю.
6. Розробка рекомендацій до Програми розвитку туризму й курортів у Закарпатській області на 2016–2022 рр. на основі проведеного економічного аналізу туристичної галузі краю.
7. Створення центру розвитку туризму області.

Реалізація проекту триватиме два роки, загальний бюджет становить майже 900 тис. євро. Проект «Підтримка економіки Закарпатської області через розвиток та промоцію її туристичного потенціалу» фінансується Європейським Союзом (Грантова угода 2014/343-149). Проект реалізується Закарпатською обласною радою в партнерстві з КП «Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» Закарпатської обласної ради» [12]. Сьогодні на таких умовах реалізується 15 спільних інвестиційних та низка гуманітарно-культурних проектів, на які край Височина виділив майже 6 мільйонів чеських крон, а Закарпатська обласна рада – понад 2 млн грн [13].

25 листопада 2014 р. підписано Угоду про співпрацю між Закарпатською обласною державною адміністрацією, Закарпатською обласною радою та Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України. Угода передбачає створення належних умов для залучення інвестицій в економіку краю, а також впровадження національних проектів на його території, а також реалізацію цілої низки проектів. Наприклад, для зимової Олімпіади-2022 в Карпатах – це будівництво гірськолижних комплексів в Рахівському, Мукачівському, Перечинському, Великоберезнянському та Ужгородському районах. Також державні кошти будуть залучені у розвиток освіти та медицини краю – покращення умов навчання школярів за рахунок впровадження «електронних вчителів», розвиток санаторно-курортної бази.

Отже, станом на 1 січня 2015 р. у спеціальній економічній зоні «Закарпаття» налічується 11 договорів на реалізацію інвестиційних проектів. Ними передбачено залучити в економіку області 268,7 млн дол. США інвестицій, з яких вже всі кошти освоєні. Із загального обсягу освоєних інвестицій майже все припадає на підприємства машинобудування (збирання автомобілів та комплектуючих до них, компонентів для електронної промисловості та оброблення металу), та незначна частина в торгівлі. З початку реалізації проектів на підприємствах створено 5,1 тис. робочих місць. Середньомісячна заробітна плата на цих підприємствах склала 4 390 грн, що на 16,6% більше порівняно з минулим роком. Підприємствами, які реалізують інвестиційні проекти за 2014 р., до бюджетів всіх рівнів сплачено 252,6 млн грн [14].

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно сказати, що інвестиційний клімат в Україні не можна назвати сприятливим. Він характеризується загальною економічно нестабільністю, нестабільністю законодавства, нерозвиненістю банківської системи та браком фінансових ресурсів всередині країни. Це, зрозуміло, унеможливило реалізацію економічно ефективних інвестиційних проектів. Але можна зазначити, що українська економіка знаходиться на шляху до повної реалізації свого потенціалу, та однією з необхідних передумов стимулювання цього процесу є професійна організація планування та здійснення інвестиційних проектів. Дослідження показали, що СЕЗ «Закарпаття» позитивно впливає на розвиток економіки краю та вирішення соціальних проблем. Ураховуючи стратегію України до інтеграції у світовий економічний простір вбачається доцільним посилити роль держави у забезпеченні інноваційної привабливості економіки. Слід законодавчо й організаційно створити умови залучення інвестицій для інноваційних проектів через надання преференцій у СЕЗ «Закарпаття». Це створить умови для економічного прориву України.

Потрібно звернути увагу на такі рекомендації щодо інвестування: удосконалення інвестиційного законодавства та забезпечення його стабільності; створення в законодавстві системного підходу до стимулювання інвестиційної діяльності, відпрацювання його ефективних механізмів та правових засобів; сформувати чітку законодавчу базу функціонування фінансово-інвестиційних суб'єктів ринку; створення системи пільг, гарантій і державної підтримки як на місцевому, так і на державному рівнях; забезпечення гарантій інвесторам, захист інвестицій; зниження бар'єрів для входження на український ринок; підготовка спеціалістів для вирішення проблем депресивних регіонів на професійному рівні; виділення пріоритетних галузей економіки і заохочення інвестицій до них. Вищезазначений аналіз економічної ситуації в Закарпатті, ще раз підтверджує актуальність проблем, які виникли в економіці області. Для їх вирішення необхідним є активне здійснення інвестиційних процесів, яке можливе лише при правильній, збалансованій та ефективній розробці інвестиційної стратегії регіону, реалізація якої дасть змогу створити сприятливий інвестиційний клімат, активізувати фінансовий ринок, суб'єкти якого зможуть швидко й адекватно реагувати на зміни в кон'юктурі ринку, що є запорукою соціально-економічного розвитку.

Список літератури:

1. Дроздовський Я.П. Управління інвестиційною діяльністю в умовах ринкової трансформації економіки регіону (на матеріалах Закарпатської області) / Я.П. Дроздовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/38720.html>.
2. Ємельянов О.Ю. Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки / О.Ю. Ємельянов, І.З. Крет, О.М. Сегедій // Проблеми економіки та управління : збірник наукових праць. – Львів : Львівська політехніка, 2003. – 418 с. – 66–71.
3. Андел І.В. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості галузей економіки регіонів з урахуванням фінансових показників функціонування підприємств / І.В. Андел // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20(10). – С. 172–178.
4. Шевченко О.В. Інвестиційна активність регіонів України: вплив на економічне зростання / О.В. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.gov.ua/book/StrPnyor/10/22.pdf>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://investments.uz.ua/ua/about-transcarpathia/sez-zakarpattya.html>
6. Про спеціальну економічну зону Закарпаття : Закон України ВВР від 25 березня 2005 р. № 17, № 18–19, ст. 267
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://investments.uz.ua/ua/about-transcarpathia/sez-zakarpattya.html>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/September/11.htm>
9. Про стан аналізу економічного і соціального розвитку Закарпатської області, розвитку галузей та сфер економіки, прийнятих рішень у відповідних напрямках, результатів реалізації урядової політики, проведення економічних реформ та виконання Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carpathia.gov.ua/ua/publication/content/10109.htm>
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpattya.net.ua/News/126276-Zakarpattia-opynylos-na-druhomu-mistsi-za-intensyvniuiu-zaluchennia-investytsii---ponad-15-mln-dol-z-pochatku-roku>
11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-reporter.com/novosti/151138>
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://karpatskijobjektiv.com/na-zakarpatti-planuyut-realizuvati-novij-investicijni-proekt-foto>
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nz.uz.ua/news/cheska-visochina-vidilila-shist-milyoniv-korun-na-investicijni-proekti-dlya-zakarpattya>
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrproject.gov.ua/news/baloga-ledida-i-kaskiv-uklali-ugodu-pro-zaluchennya-investitsii-v-ekonomiku-zakarpattya>

Зеліч В. В.**Пискор Н. М.**

Ужгородський національний університет

ФОРМИРОВАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА В ЗАКАРПАТЬЕ**Резюме**

В статье рассмотрено состояние инвестиционного климата на территории СЭЗ «Закарпатье». Проанализирована динамика привлеченных инвестиций, международных инвестиционных программ и проектов Закарпатье и методы улучшения его инвестиционного климата.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестирования, инвестиционные проекты, специальная экономическая зона.

Zelich V. V.**Piskor N. M.**

Uzhhorod National University

FORMATION OF THE FAVORABLE INVESTMENT CLIMATE IN TRANSCARPATHTIA**Summary**

The article refers to the investment climate on the SEZ "Zakarpattia". Analyzed the dynamics of investments, international investment programs and projects to Transcarpathian region and methods to improve the investment climate in the region.

Key words: investments, investment climate, investment, investment projects, special economic zone.